

AUGSTSKOLĀS STUDĒJOŠIE AUGSTU SASNIEGUMU SPORTISTI PAR DUĀLO KARJERU

Students - Top Athletes about Dual Career

Ivars Kravalis

Latvian Academy of Sport Education, Latvia

Ilvis Ābelkalns

University of Latvia, Latvia

Abstract. *This article aims to give an overview of students – top athlete experience, how to combine studies at university with a sports career. For the data, the acquisition was used as an individual, written survey with mixed-type questions by form. Applicants of the survey were students who are in the national team or master players. The data from the survey was processed by AQUAD Seven, was used descriptive and inferring statistics analysis of factors using the data statistical processing programs SPSS and Excel. Talented athletes have to make an important choice about their future after graduating high school: to start studies at university, focus on sports careers or combine these two goals. Combining studies to the high-achievement sport is the goal of dual career, it is a serious step for every young talent. In this article, we summarise top athlete opinions, who are studying in Latvian universities, about dual-career. Their recommendations for improving the situation, expanding opportunities and engaging mentors in certain study programs they are studying in. Conclusions are drawn, that there is possible development in a dual career, based on the results of this and previous author`s researches. Different universities and programs have different possibilities and experiences in creating the study process for the top athletes, which should be taken into consideration when making a united dual-career model for universities.*

Keywords: *dual career, education, sports, top athletes.*

Ievads

Introduction

Duālā karjera ir definēta gan dažādās valstīs atsevišķi, gan sadarbojoties dažādu valstu sporta zinātniekiem. Lai arī definējumi ir ar dažādām variācijām, pamatdoma ir izkristalizējusies. To apliecina arī 2019. gada pavasarī pabeigtā ES projekta noslēguma ziņojumā paustas, ka “Duālā karjera ir veiksmīga izglītības un treniņu apvienošana, kas dod iespēju viņam/viņai individuāli sasniegt augstākos mērķus dzīvē”. Projekta laikā veikto pētījumu rezultāti autoriem deva pamatu izteikt viedokli, ka Eiropas savienībā kopumā ir vismaz

120000 studējošo sportistu, kuri atrodas “duālās karjeras situācijā” (Badosa, Vervoorn, Pesce, Lusetti, & Slivnik, 2019).

Duālās karjeras nozīmīgumu jauno sportistu dzīvē apliecina pētījums, ka tikai 30% no perspektīvajiem jaunajiem atlētiem turpina sporta treniņus augstu sasniegumu jeb elites sporta līmenī. Pētījums parāda, ka vairāk kā 50% no augstu sasniegumu sporta karjeru beigušajiem saskarās ar būtiskiem sarežģījumiem uzsākot darba karjeru. (Badosa et al., 2019). Jaunajiem un talantīgajiem sportistiem, kuri vēlas studēt un turpināt sportisko karjeru, ir svarīgi zināt turpmākās iespējas, kā arī apzināties iespējamās sarežģījumus. Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot augstas klases sportistu – studentu viedokli par duālo karjeru, viņu personīgo pieredzi un ieteikumus, kuri būtu jāņem vērā, gatavojot duālās karjeras vadlīnijas Latvijas augstskolām.

Metodoloģija *Methodology*

Aptaujas anketas kā mērinstruments tika veidots, pamatojoties uz līdzīgiem publicētiem pētījumiem par augstu sasniegumu sportistu duālās karjeras veidošanu (Engström, 2011; Abelkalns, 2013). Aptauja – anketēšana tika organizēta elektroniski nosūtot jautājumus un saņemot atbildes uz tiem. Slēgtie jautājumi tika veidoti, lai samazinātu anketu aizpildīšanas un arī apstrādes laiku. Šāda jautājumu forma ļauj strukturēt respondentu atbildes, taču ierobežo respondentu papildus informācijas atklāšanā (Kristapsone, 2008). Atvērtie jautājumi ļauj studējošajam sportistam plašāk izpaust savas domas, pētnieki var iegūt paplašinātu informāciju par pētāmo situāciju (Creswell, 1998). Šajā pētījumā piedalījās studenti – nacionālo izlašu dalībnieki vai kandidāti, meistarkomandu spēlētāji vai līdzīgi augstā sportisko rezultātu līmenī startējošie individuālo sporta veidu pārstāvji.

Aptaujā piedalījās 22 LSPA un 68 četrās Latvijas universitātēs (LU, LLU, RSU un RTU) studējošie augstu sasniegumu sportisti.

Rezultāti *Results*

Tika veikta iegūto rezultātu faktoru analīze SPSS programmā, lai atrastu mainīgo savstarpējās saistības un starp tām pastāvošās likumsakarības (Geske & Grīnfelds, 2006).

Galvenais pētījuma mērķis ir meklēt ieteikumus Latvijas augstskolām un sporta veidu federācijām, kā studējošajiem sportistiem palīdzēt sekmīgi veidot katram savu duālo karjeru, sniedzot viņiem atbalstu, vienlaicīgu nezaudējot kvalitāti ne studijās, ne sportiskajos rezultātos. Bieži sportisti nonāk situācijā,

kad nav iespējams ievērot valsts izlases trenera prasības vienlaicīgi ar mācību iestādes studiju programmas plānu (lekciju apmeklējums, praktisko vai laboratorijas darbu izpilde u.c.) (Ābelkalns & Kravalis, 2019). Šajā situācijā svarīgs ir sporta funkcionāru un augstskolas vadības viedoklis, kā arī viņu spēja sadarboties, palīdzot sportistam – studentam īstenot abus izvirzītos uzdevumus. Svarīgākais lēmums ir jāpieņem pašam sportistam. Lai šādu lēmumu būtu vieglāk pieņemt, jaunajam atlētam ir jāredz skaidra nākotnes perspektīva. Tas nozīmē skaidri un saprotami definētas prasības, noteikumi un pieļaujamās atkāpes gan studijās, gan sportā. Līdzīga situācija ir arī citās Eiropas valstīs. Tāpēc tiek veikti pētījumi un īstenoti Duālās karjeras (DK) projekti. Viens no pēdējiem projektiem ir *Innovative Clubs for Dual Career (ICDC)*. Projekts tika realizēts 12 ES valstīs, 68 dažādos klubos. Projektā iesaistījās Nīderlande, Vācija, Austrija, Beļģija, Francija, Spānija, Skotija, Anglija, Īrija, Slovēnija, Dānija, Zviedrija. Pētījuma rezultātā tapušais duālās karjeras modelis tiek balstīts uz četriem pīlāriem.

1.tabula. *Duālās karjeras inovatīvo klubu četri pīlāri*
 Table 1 *Four pillars of innovative clubs for Dual Career*

Optimāla gatavība DK	Augstu sasniegumu sporta un skolas savstarpēja koordinācija	Duālās karjeras komanda	Atbalsts Duālajai karjerai
Reāla vīzija par DK	Programmas akreditācija	Sadarbība DK komandā	Mentālā gatavība DK
Līgumi ar partneriem			Studētprasmes pilnveide
Uzlabojot savstarpējo sapratni izveidotas optimālas DK iespējas. DK būtības izpratne.	Praktiska sadarbība	DK speciālistu – mentoru piesaiste	DK prasmju pilnveide
	Individuālo plānu saskaņošana		
	Izglītības turpināšana nākotnē		

Pirmo pīlāru, optimālu gatavību duālajai karjerai, veido skaidra un noteikta vīzija par to, līgums starp partneriem un optimālas duālās karjeras iespējas izveide, uzlabojot savstarpējo sapratni. Tāpat nozīmīga loma ir izpratnei par duālās karjeras būtību. Otrā pīlāra komponentes vērsta uz to, ka nepieciešama sadarbības koordinēšana starp augstu sasniegumu sportistu un viņa izglītības iestādi. Šeit ietilpst arī praktiskā palīdzība treniņu plāna realizēšanai un studiju prasību izpildei. Trešais pīlārs ietver sevī sadarbību starp duālo karjeru nodrošinošās komandas dalībniekiem, DK speciālistiem, kā arī rūpes par šīs komandas darba pilnveidi. Ceturtajā pīlārā ietilpst DK atbalsta nodrošināšana.

Ar atbalstu šajā gadījumā jāsaprot jaunā cilvēka iepazīstināšana ar mentālajām, studiju un vispārējām sadzīves prasmēm. Šis modelis ir plānots realizēt sadarbojoties skolām un sporta klubiem. Vai to ir iespējams pielīdzināt augstskolām, vai daļēji realizēt augstskolu un sporta veidu federāciju sadarbībā Latvijā? Lai meklētu atbildi uz šo un citiem jautājumiem saistībā ar Duālo karjeru, tika aptaujāti Latvijas universitāšu un Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas (LSPA) studenti – augstu sasniegumu sportisti.

Pašlaik, 2020. gadā, LSPA 38 studenti – augstu sasniegumu sportisti studē pēc individuālā plāna. Lai studējošais iegūtu iespēju izmantot šādu studiju formu, viņam jāizpilda vairāki kritēriji, starp kuriem ir gan studiju rezultāti, gan sasniegumi sportā. Savu nozīmi duālās karjeras īstenošanā nezaudē treneris. To apliecina publicētie pētījumu rezultāti (Gould, 2016), kā arī pašu studējošo sportistu atbildes un sporta funkcionāru atbildes (Ābeļkalns & Kravalis, 2019).

Jautājumā par augstu sasniegumu sportu, LSPA studējošo atbildes nepārprotami norādīja, ka augstu sasniegumu sports var būt daļība valsts izlasē starptautiskās sacensībās, vai starptautiskos turnīros spēlējoša kluba komandas pamatsastāvā:

... ar augstu atbildības un disciplīnas sajūtu par sevi, savu darāmo uzdevumu un to izpildi. Paraugš, piemērs apkārtējiem, ka ar smagu darbu viss ir iespējams.

... ir mērķtiecīgs, disciplinēts, motivēts, atbildīgs pret savu pienākumu veikšanu, tas ir sagatavošanos sacensībām, uzrādot pašus labākos rezultātus sacensībās pārstāvēt Latvijas izlasi, kā arī atbildīgs pret studijām.

... ir cilvēks, kurš liek sporta sasniegumus 1. vietā izmantojot savu visu potenciālu un izmantojot striktu režīmu lai sasniegt savus sporta mērķus!

Svarīgi ir zināt, kāpēc sportisti izvēlās vienlaicīgi savai sportiskajai karjerai studēt. Viņi visi lieliski apzinās, ka studiju darbs būs jāveic paralēli treniņiem, līdz ar to var rasties sarežģījumi gan sportā, gan studijās. Uz šo jautājumu atbildes bija:

... jo vēlos iegūt zināšanas papildus treniņiem, kas spētu palīdzēt uzlabot man savu sniegumu, kā arī smadzeņu darbības attīstīšanai.

... mana kaislība ir basketbols, taču domāju arī par nākotnes iespējām.

... lai papildinātu savas zināšanas un uzlabotu sporta sniegumu.

... ticu, ka tas ir iespējams, un pateicoties LSPA, to tiešām var realizēt.

Jautājumā par to, vai augstus sportiskos sasniegumus uzrādot ir arī jāstudē, atbildes 100% bija – jā, jāstudē. Pamatojums gan studējošajiem sportistiem dažāds:

... noteikti ir jāstudē augstskolā, jo sportists iegūst lieliskas zināšanas, kuras var noderēt turpmākajā karjerā un dzīvē, kā arī beidzot sportošanu ir iegūta augstākā izglītība, lai varētu strādāt...

... jāstudē, jo domāšana un prāta trenēšana palīdz sasniegt sportā daudz vairāk ...

... sports ir ļoti viltīga profesija, kas var apstāties vienas dienas laikā, piemēram, dabūjot traumu, kas liedz trenēties tālāk! Bet, ja uz to brīdi Tev ir izglītība, tev ir iespēja pielietot savas zināšanas un sākt strādāt sava jomā!

Lai varētu veidot vadlīnijas duālajai karjerai, svarīgi ir noskaidrot studējošo sportistu domas, kā un vai viena izvēle – studijas, traucē sportam, samazinot iespējamo sasniegto rezultātu. Tāpat aktuāli ir noskaidrot studējošo sportistu domas, kā un vai sports traucē studiju procesam un ietekmē studiju kvalitāti. Par studiju rezultātus visvairāk ietekmējošiem tika atzīti šādi ar sportu saistītie faktori:

- *Atbildīgāko (svarīgāko) sacensību sakrišana ar saspringtu laiku augstskolā*
- *Nepietiek laika atpūtai starp treniņiem*
- *Garie izbraukumi uz ārzemēm*
- *Neprasme plānot laiku*
- *Treniņu bāze tālu no akadēmijas*
- *Treniņnometnes un ilgie (garie) treniņi*

Kā atzina paši studējošie sportisti, tad viņu mērķi gan sportā, gan studijās ir vienlīdz augsti. Neviens no viņiem nevēlās saņemt zemāko vērtējumu kādā studiju kursā, jo to nepieļauj sportiskais raksturs un vēlme uzrādīt labāko rezultātu. Arī sportisko rezultātu kritums nav studējošo sportistu plānos. Pēc viņu vērtējuma lielākās problēmas sporta rezultātu sasniegšanai studējot ir:

- *Dažu pasniedzēju neizpratne vai nevēlēšanās situāciju plašāk izvērtēt (kas rada papildus stresu)*
- *... nevarētu sūdzēties, ka kaut kas ir neiespējams, bet reizēm neizpratni rada dažu pasniedzēju "iesīkstējušie" uzskati, ka kursu sekmīgi nevar nokārot, ja neapmeklē teorētiskās nodarbības klātienē*
- *... augstskola atrodās tālu no treniņu un arī no dzīves vietas.*

No aptaujātajiem studentiem – augstu sasniegumu sportistiem 74,6% kā lielāko trūkumu labu studiju rezultātu sasniegšanai uzrādīja laika trūkumu. Studiju grafiku kā sev neizdevīgu norādīja 55,2% no aptaujātajiem. Neveiksmīga komunikācija ar treneri un/vai ar treniņu biedriem 31,3% gadījumu tiek atzīts kā viens no būtiskākajiem studijām traucējošajiem faktoriem.

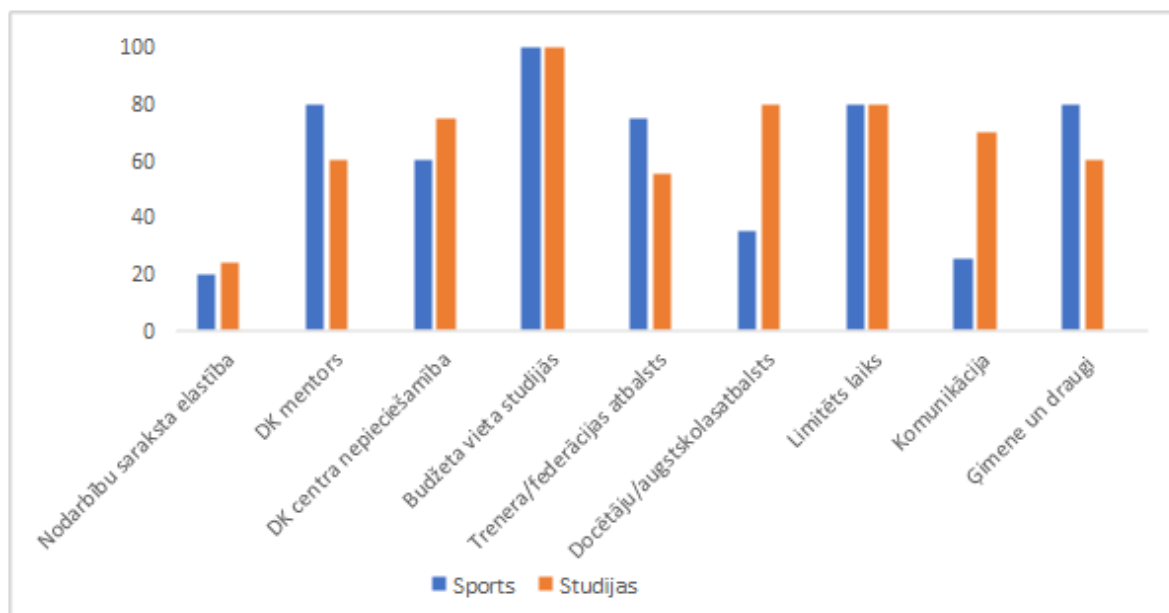
Studējošie sportisti ar konkrētiem priekšlikumiem izsaka savu viedokli, kas būtu jādara augstskolu vadītājiem, lai veiksmīgi varētu īstenot dzīvē duālo karjeru. Lūk dažās no atbildēm:

... piedāvāt tiešraides no lekcijām, iespēju noskatīties ierakstā, sagatavot vairāk materiālus, radīt vidi un vēlmi profesionāliem sportistiem izvēlēties tieši šo izglītības iestādi.

... docētājiem būtu jāspēj pieņemt to, ka katram no mums ir savs sporta veids, un mēs visi cenšamies cik spēka...

... varbūt docētājiem pietrūkst komunikācijas ar sportistiem, lai vairāk sekotu līdzī gan sporta sasniegumiem, gan akadēmisko studiju rezultātiem...

Lai veiksmīgi varētu virzīties uz mērķi sasniegt maksimāli labus rezultātus gan sportā gan studijās, būtu nepieciešams duālās karjeras konsultants, kā tas ir valstīs ar pieredzi šādas karjeras veidošanā (Somijā, Nīderlandē, Vācijā u.c.). Taču nebūt ne visi studenti piekrīt šādam viedoklim, raizējoties par to, ka augstskolā būs vēl viens cilvēks, kurš “jāinformē gan par treniņu, gan studiju darbiem, tādējādi tērējot jau tā niecīgo brīvā laika resursu”. Tas varētu būt saistīts ar neizpratni, ko dara un kā var palīdzēt karjeras konsultants.

1.attēls. *Faktoru ietekme uz karjeru sportā un karjeru studijās studentu – augstu sasniegumu sportistu vērtējumā.*

Figure 1 *Student - top athlete evaluation of factor impact on their sports and study career*

Kā redzam 1.attēlā, studentiem – augstu sasniegumu sportistiem duālās karjeras veiksmīgai veidošanai visās augstskolās būtu nepieciešams DK atbalsta centrs, kurā strādātu mentors, kurš izprot studiju, gan treniņu un sacensību procesu. Viņš varētu veidot visu iesaistīto personu veiksmīgu komunikāciju. Kā nozīmīgākais faktors abu karjeru veidošanā 100% tiek atzīts nodrošinātā budžeta studiju vieta izvēlētajā programmā. Ģimenes un draugu, tāpat kā treneru un sporta veida federācijas atbalsts nozīmīgāks ir sportisko rezultātu izaugsmei. Augstskolas un docētāju atbalsts vairāk ietekmē studiju rezultātus.

Apkopojot visu aptaujāto augstskolās studējošo augstas klases sportistu domas, kādi būtu svarīgākie priekšnoteikumi, lai veiksmīgi varētu veidot sporta un izglītības karjeras, 64,2% atbildēja, ka nozīmīgākais ir kopumā apzināties duālās karjeras iespēju un saprast, ko tas nozīmē. Jēdziena “duālā karjera” būtība jāzina un jāizprot visām iesaistītajām pusēm: studentiem - sportistiem, treneriem, sporta un augstskolu funkcionāriem, augstskolu docētājiem, kā arī

ģimenei un draugiem. Kā otra nozīmīgākā nepieciešamība (56,7% atbilžu) tika minēta duālās karjeras centra veidošana un tā sadarbības ar visām augstskolas fakultātēm nodrošināšana. Visās šajās atbildēs tika atzīmēta arī katra studenta – sportista personīgā mentora nepieciešamība.

Kā svarīga (44,8% atbilžu) tika minēta arī studentu sportisko sasniegumu reklamēšana augstskolā, docētāju un studiju biedru informēšana par uzrādītajiem rezultātiem, šo rezultātu analīze un novērtējums. Vēl 42,3% atbilžu tika norādīta savstarpējās komunikācijas uzlabošanas nepieciešamība starp studentu un augstskolu, studentu un treneri, augstskolu un treneri. Studējošajiem augstas klases sportistiem svarīga ir attieksme attiecībā uz to, ko viņi dara. Šeit citāti no saņemtajām anketām:

- ... ticēt tam, ko dari un patiesi mīlēt savu nodarbošanos, lai tas nebūtu darbs, bet gan dzīvesveids!
- ... izvirzīt mērķi, tad to sasniegt būs vienkāršāk. Vai tās ir studijas, vai medaļa pasaules čempionātā...
- ... liela nozīme ir respektam. Ne tikai augstskolai jāciena augsta līmeņa sportists, bet arī sportistam jārespektē studijas, pasniedzēji

Secinājumi **Conclusions**

Duālā karjera – veiksmīga studiju un augstu sasnieguma sporta apvienošana ir nozīmīga gan Latvijā, gan Eiropas un pasaules valstīs. To apliecina daudzi sporta zinātnē strādājošo pētījumi, kā arī dažādu projektu ietvaros veiktās aptaujas un talantīgo jauno sportistu studiju un sporta karjeras. Latvijā nav izveidota duālās karjeras sistēma valstiskā līmenī. Dažādos sporta klubos, sporta skolās un augstskolās tiek realizētas dažādas pieejas talantīgo sportistu atbalstam. Augstskolas to dara atbilstoši savām iespējām un iepriekšējai pieredzei darbā ar studentiem – augstu sasniegumu sportistiem. Apkopojot augstskolu studentu – augstu sasniegumu sportistu domas par duālās karjeras patreizējo un viņuprāt vēlamu situāciju, varam secināt, ka sportistiem svarīgi ir zināt noteikumus studiju un sporta apvienošanai. Būtiska ir stabilitāte prasībās un augstskolas administrācijas elastība nodarbību grafika veidošanā, pēc iespējas saskaņojot to ar sporta veida specifiku. Ģimenes un draugu atbalsts ir būtisks faktors abu karjeru veidošanā, taču bez treneru, sporta veida federācijas atbalsta un augstskolas, studenta/sportista un trenera/federācijas savstarpējās sadarbības un specifiskas izpratnes augstvērtīga rezultāta sasniegšanā abās karjerās ir ļoti apgrūtināta.

Lai izveidotu vienotu, mūsdienu prasībām atbilstošu duālās karjeras sistēmu augstskolās, nepieciešama sakārtotība un skaidrība gan izglītībā, gan sporta nozarē. Taču pašlaik tas Latvijā nav, tāpēc arī katra augstskola un katrs

studējošais augstu sasniegumu sportists veido savu duālo karjeru pēc savas, trenera un augstskolas izpratnes vai neizpratnes par to. Diemžēl tādējādi tiek zaudēti gan potenciāli labi speciālisti kādā nozarē, gan iespējamie augstu sasniegumu sportisti. Daudzu sportistu darba karjera pēc karjeras sportā veidojas ar grūtībām un sarežģījumiem. Tādēļ atbalstāma ir tēze, ka studējošajiem sportistiem regulāri jāorganizē izglītojošie semināri par duālo karjeru, tās iespējām un nozīmi nākotnē pēc sporta karjeras noslēgšanas.

Summary

Dual career for higher education institution (university) students means successful combination of studies and participation in top sports. For young and talented athletes who wish to study and continue their sports career it is important to know future perspectives, as well as to be aware of possible complications. The aim of the research is to find out student – top athletes' opinion on dual career, their individual experience and recommendations to be taken into account when developing suggestions of dual career guidelines for universities in Latvia. To get to know student – top athletes', studying at different universities, opinion on dual career an inquiry was carried out in the Latvian Academy of Sport Education, as well as in four other universities.

In total ninety students – top athletes participated in the inquiry. The inquiry showed that quite often there are problems between sports federation and national team coach requirement observation in training and competition regimen on the one hand and the accomplishment of the study programme of the definite university (study class attendance, fulfilment of practical or laboratory assessments, a.o.) on the other hand. The opinion of sports officials and university administration is important in this situation, as well as their ability to cooperate when helping a student – athlete to accomplish both advanced objectives. Each studying athlete having evaluated all conditions should make the most important decision about his/her choice individually.

Combining studies with top sport brings different problems both in fulfilment of study requirements and when observing the training – competition schedule. However, students are sure about the need and necessity of making such a choice. Hindering factors in the acquisition of study programme are that the schedule of the most important competitions coincides with examination session at university, sports competitions held abroad, frequent trips to training camps and competitions, as well as bad time management, a.o. Accomplishing of the training and competition programme is made more complicated by nonflexible study plan, misunderstanding by some tutors about the individual study plans and sports specifics, far distance of university from the training center and living place, as well as some other factors.

Both study and sports results are essentially affected by lack of time to do the given assessments qualitatively. Unsuccessful mutual communication also impacts results unfavorably in both career directions. The individual study plan and the possibility to fulfil requirements to maintain the budget place improves not only a student – athlete's emotional condition, but also his/her financial situation, thus giving the possibility to show higher results both in studies and sport. The studying athletes express their opinion giving definite suggestions for university administration what should be done to successfully carry out dual career. In order to successfully move forward to the goal to achieve maximally good results

both in studies and sport, a dual career consultant would be necessary, similar as it is in the countries having experience in making such career (Finland, France, Netherlands, a.o.). Such a consultant could work in the university dual career support center.

The provided budget place in the chosen programme is mentioned as the most important factor in making both careers. The support of the family, friends, also coaches and the sports federation is more vital for sports result growth. The support of a university and tutors affects more study results. In Latvia the dual career system is not made on the state level. Different approaches to support talented athletes are applied in various sports clubs, sports schools and universities. Universities support athletes according to their possibilities and previous experience in work with students - top athletes. To make a uniform, adequate to today's requirements dual career system at universities, order and clarity is needed both in education and sports field.

However, the situation in Latvia is far from it, therefore each university and student - top athlete makes dual career according to one's own, coach or university understanding or misunderstanding about it. Job career of many athletes after their sports career involves many complications and hardships. Therefore, the statement that education seminars about dual career, its possibilities and future significance when athletes retire should be held for the studying athletes should be endorsed.

Literatūra **References**

- Ābelkalns, I., & Kravalis, I. (2019). Universities Sports Managers on Dual Career. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 4*, 29-39. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2019vol4.3856>
- Ābelkalns, I. (2013). Augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas Eiropas Savienības kontekstā. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 2*, 517.-528.
- Badosa, A.B., Vervoorn, C., Pesce, F., Lusetti, A., & Slivnik, J. (2019). *How can sport clubs support a talent's dual career? Guidebook of best practices in dual career*. Amsterdam University of Applied Sciences.
- Creswell, J.W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. California: SAGE Publications, Inc
- Geske, A., & Grīnfelds, A. (2006). *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Gould, D. (2016). Quality coaching counts. *Phi Delta Kappan, 97*(8), 13-18.
- Kristapsone, S. (2008). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
- Stambulova, N. (2009). Talent development in sport: A career transitions perspective. In Tsung-Min Hung, E., Lidor, R., Hackfort, D. (Eds.), *Psychology of Sport Excellence* (pp. 63-74). Morgantown, WV: Fitness Information Technology.